

2897

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ І ЛІ-
ТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 2

(83)

НБ ПНУС

282897

БІБЛІОТЕКА
Івано-Франківського
педагогічного Інституту
Інв. 282897

ЛЮТИЙ

І П

1930

Є. Кирилюк. Пантелеймон Куліш. ДВУ, 1929 ст. 93 ц. 40 к.

І. Миронець. Творчість В. Стефаника. ДВУ, 1929 ст. 94 ц. 35 к. Серія „Популярні нариси про українських клясики“.

Дослідження творчости та ваги українських письменників іде нині по двох — переважно — річищах: або у вигляді солідних наукових дослідів, які друкуються по всіляких наукових збірниках, вчених записках і т. п. виданнях аж до окремих великих монографій, або у вигляді невеликих журнальних статтів, передмов до збірки творів тощо. Обидві ці форми мають свої безперечно гідності, обчислені на певні кола читачів, орієнтуються на певне сприймання, і' якщо їх зроблено як слід, то, певна річ, нічого проти закономірности, важливости та корисности цих двох окремих форм сказати не можна.

Єсть, проте, широкі шари читачів, які цікавляться українською літературою, раді поглибити своє знання про неї, але стоять далеко від зазначених вище джерел: не всі, далеко не всі мають звичку і підготовку до читання наукових робіт (та й обчислено ці праці на поглядно неширокі кола), та знов таки не всі акуратно стежать на нашою періодикою, щоб від номера до номера чисто все переглядати, прочитувати і збирати в себе.

До того ж не треба забувати і про економічний, сказати б, бік справи: книжка нині коштує дорого — пересічна ціна наукової книжки 4 — 5 крб.; а номера журналу 1 крб. — 1 крб. 50 коп. За таких умов ані середній робітник, ані службовець не спроможні придбати собі книжку, і вся ця література здебільшого для них — „вертоград запечатлений“.

Для цих читацьких кол існує третій вид досліджень, саме того типу, до якого належать рецензовані тут книжки — популярні нариси про життя і творчість письменника (та не тільки письменника — згадаймо хоч би відому серію Павличенка „Жизнь знаменитых людей“ та численні чужомовні видання). Такий тип видання має в собі багато гідностей: поперше кожна книжка приділена окремому письменникові і цим наближається до монографії, потім її, звичайно, написано легко і популярно, через що вона приступна для широких кіл, її легше знайти по книгозбірнях та крамницях, ніж журнальну статтю, заховану серед низки інших статтів, і зрештою ціною вона загальноприступна. Отже, коли такий популярний і короткий нарис зроблено не коштом правдивости поданих відомостей і не занадто спрощено — його слід вважати за дуже корисний для тих не зовсім кваліфікованих читацьких мас, про які ми згадали попередю.

Таким чином, видання такої серії популярних нарисів слід безумовно вітати, соціально бо її вага не викликає жодних сумнівів. Придивімось тепер пильніше, який матеріал і як подано в цих книжках.

Нарис про Куліша склав Євген Кирилюк, автор „Бібліографії праць П. О. Куліша та писань про нього (ВУАН, 1929).“

Головний наголос цієї книжки лежить на описові життя і діяльности Кулішевої.

Основне своє завдання автор вбачає в тому, щоб зрозуміти Куліша на тлі його доби, на тлі соціально-політичних взаємин в українському суспільстві і відповідно до цього звачити його літературні здобутки“.

Тому автор докладно зупиняється на зовнішніх біографічних фактах довгого життя Кулішевого, при чому іноді навіть зловживає цією докладністю. Низка дрібних біографічних фактів та хронологічних вказівок, хоч і не заважає, природна річ, та в тім не завжди потрібна: пильно відзначати, що його звільнили від служби р. 1867 тощо в популярному нарисові не зовсім до місця, тим паче, що навіть для основної мети автора це не так вже й потрібно. А зрештою це дрібниці, які негативного значення не мають.

Старанно автор підкреслює два моменти: перший — походження Куліша від старшинсько-козацької, хоч і збіднілої верстви, а друге — поглядну постійність його поглядів „...довгий час була поширена думка, ніби Куліш змолоду був якимось завзятим патріотом, козакофілом, а потім різко змінив свої переконання, пішов на службу до російського царату тощо. Справді, Куліш не міняв своїх поглядів так різко“ (ст. II). Це є основна теза Кирилюкова, і щоб довести її, він і наводить багато біографічних фактів та підкреслює соціальне походження Кулішеве.

Він прѣдставив його Шевченкові, наводить свѣдчення самого Куліша, показує те оточення, в якому зріс й виховувався Куліш, те середовище, яке впливало на Куліша пізніше — і ясно доводить, що Куліш завжди був провідником буржуазної культури, навіть тоді, коли перебував в Кирило - Методієвському братстві.

На тлі соціально - економічних поглядів Куліша, які без остачі пояснюються його клясовим походженням та приналежністю, висвітлює автор і його літературну діяльність.

„Розглядаючи Кулішеву творчість, ми не можемо відокремлювати його твори, писані російською мовою, від творів українських, бо такий поділ був би надто штучний. Майже всі його російські твори виповнено українським змістом і відкидати їх, як це робилося досі, ми не маємо ніякого права“ (ст. 60).

Така позиція авторська пояснюється тим, що автор висвітлює не творчість Куліша - письменника, а подає постать Куліша, як культурного діяча в цілому обсягові його діяльності. З цього погляду, звичайно, відкидати російські твори Кулішеві нема рації, хоча для письменницької, українсько - письменницької фізіономії Куліша, вони, натурально, зайві.

Описові та перелікові літературної діяльності Кулішевої приділено більш як половину книжки. Але це переважно тільки опис. Автор обмежується на короткому переказі тих творів, що їх можна переказати, та на назві збірників віршів з невеличкими цитатами і демонстрацією Кулішевої ліри. Аналізи художньої, як ми її розумімо нині, у книжці немає. З одного боку тут, на думку автору, діють причини об'єктивні — „поезію Куліша досліджувано дуже мало, тому певних і остаточних висновків про неї ще нема“ — а з другого, здається, загальний налад книжки не дозволив автору надати цій стороні належної уваги. Тому ми подибуємо такі невизначені твердження, як ось: „як хибу, ми повинні відзначити отой невгамовний полемізм, що не покидав Куліша в другій половині його життя“ (ст. 59), або ж „про стилістику не можна говорити, бо в романі ще дія зовсім не розпочалася“.

Такі твердження читачеві нічогосінько не дають і є цілком пусте місце.

Як ми щойно казали, літературний аналіз творчости Кулішевої заважає загальний план книжки, з переважним налагодом на соціально - культурницьку постать Куліша. Цей бік книжки виконано як слід. Хай навіть автор подає не так те соціально - економічне тло, на якому зформувалась постать Кулішева, як уже готові наслідки її — Куліша як закінчену фігуру, а втім зв'язок Куліша з його добою автор уявляє добре й це передається й читачеві. Безумовно, можна цілком погодитися з авторовою надією, що „ця невеличка брошурка викличе більшу цікавість до Кулішевих творів“. Для того читача, якого має на увазі ця серія, праця Кирилюкова є безперечно потрібна і цікава, хоча, можливо, за наших часів, відповідно до загального літературного зросту широких читацьких мас, слід було б докладніше показати Куліша як митця, як літературного майстра.

Саме в такому плані побудовано другу книжку цієї серії — І. Миронця про Стефаніка. Чималу роль відіграє тут і той факт, що громадсько - культурницька діяльність Стефанікова не може навіть в порівнянні стати до Кулішевої: той був діяч культуртрегер, людина великого обсягу і великої праці, а Стефанік просто письменник та й край. Його політична діяльність в парламенті обмежилась на 10 - річній... мовчанці, та на деякій роботі в радикальній партії. Отже тут нема того ґрунту, щоб змальовувати громадську постать, і надто більше можливості подати літературну аналіз, тим паче, що Стефанік — майстер не абиякий.

Починає Миронець свою книжку з невеликого економічного нарису сучасної (тобто сучасної Стефанікові) Галичини та з інформації про її політичне життя. На цьому тлі він подає характеристику сучасного галицького інтелігента і наводить деякі найголовніші факти з біографії Стефаніка. Потім він переходить до переказу змісту найважливіших творів Стефанікових — і віддає цьому більш як половину книжки: з ст. 23 до ст. 65. Наступні 20 сторінок приділено аналізу художніх особливостей творчости Стефаніка.

Як бачимо, композиція праці Миронця не зовсім вдала: докладний переказ творів досліджуваного автора (тим паче Стефаніка — майстра коротесенької новелі) є річ не дуже важка, та не дуже й корисна. Такі перекази, не заступаючи, природно річ, оригіналу, дають читачеві ілюзію, нібито він знайомий вже з автором і далі можна вже його не читати — наслідки діяметральної - протилежної задумови та бажанням критика - дослідника. (Це, сказати б, діалектика критичного твору).

Основна теза Миронця така: в умовах галицької суспільности повстає характерна риса соціальної психології галичан — почуття самотини. Цю тезу Миронець поширює на цілу свою працю, це основна вісь, навколо якої крутиться його дослідження: Стефанік самотник, всі його персонажі самотники, вони не можуть не бути самотниками, поетика Стефанікова — поетика співця самотників тощо.

Частка істини тут, звичайно, єсть, але Миронець гіпертрофував свою тезу. Спочатку він стоїть на правдивому шляху: розлад між поступовими ідеалами людини та загальними тенденціями суспільства „немов викидає поступову людину поза межі дріб'язкових ідеалів і егоїстичних інтересів загальної маси галицького суспільства. Звідси один невеличкий крок до почуття самотности, що раз - у - раз опановує людину, коли її поривань не визнає й до них вороже ставиться більшість інтелігенції“ (ст. 20). Економічні підстави цього розладу Миронець пояснює

цілком слухно, і тут, як сказано, він стоїть ще на правдивому шляху. Але далі він немов забуває, що цей розлад утворюється у психіці поступової людини, що пересічний представник загальної маси суспільства не може почувати такого розладу, бо інтереси загальної маси є як раз його інтереси, жодної суперечности між ними немає, і немає підстав для розладу. І коли „преважний Стефаніків герой — селянин“, то той факт, що „основний образ у Стефаніка є образ самотника“ або не зв'язаний з основною тезою автора, або просто помилково висвітлений.

Ми схильні гадати, що друге: Миронець захопився тезою і виставив усіх героїв Стефанікових, як самотників, з деякою навіть клясифікацією (див. ст. 25). Тому таки, мабуть, Миронець затушковує, що не всі новелі в Стефаніка сумні, що не всі персонажі його злидарі. На цей факт (різноманітність Стефанікових типів) цілком слушно вказав В. Юряк (у передмові до „Кленових листків“ ДВУ 1924). У висвітленні Миронця всі Стефанікові герої трохи не йдуть нові типи — безсилі Бранди. Але це не Стефанік зробив їх такими, а Миронець. Миронець занадто психологізував, обінтелігентов Стефанікових героїв і переніс на них психологічні риси самого автора. Справді всі ці Ситники, Басараби, Гриці, Романихи тощо простіші і грубіші, ніж це змальовує Миронець. Це малоземельний чи й безземельний галицький хлоп, темний, покірний і безсильний, тому ще не бачить шляхів свого визволення і не знає, що йому діяти. Не в самотності, не в психічній рафінованості тут річ, а в соціальній розпорошеності.

Від своєї гіпертрофованої тези Миронець не відходить навіть характеризуючи Стефаніків стиль: „всі ці особливості художньої мови Стефанікової — ритм і добір слів та зворотів і коротка стисла форма його речення — всі це формується під впливом тої соціальної - психологічної атмосфери, що позначилась і на образах його героїв та їхній побутовій обстанові. Образ самотника при світлі „магічної лампи“ Стефанікової відповідно віддається в художньому слові“ (ст. 83).

Перше речення, звичайно, жодних заперечень викликати не може — воно цілком правдиве. Але друге — відбиття образа самотника в слові — знов таки повторює авторське захоплення своєю тезою і до того ж безпідставне. Мова „Маминого сінка“ — новелі не сумної — така як і в інших новелях. Взагалі, такі твердження дуже ризиковиті, і краще з них не користуватися навіть у популярних нарисах. А взагалі майстерність Стефаніка у книзі висвітлено докладно і основні риси Стефанікової поезики передано вдало. Оминаючи дрібниці, автор звертає увагу читачеву на ті пункти композиції і стилю, які мають допомогти йому (читачеві) сприйняти художню манеру Стефанікову — цього вишуканого майстра сучасної української прози.

На зважаючи на вказану вгорі помилку Миронця, слід визнати його популярний нарис за добрий зразок літератури цього типу.

Ось, до речі, ми бачили два можливі види таких нарисів. Якому з них віддати перевагу? Гадаємо, що таке питання є нерозв'язане і залежить воно від тих конкретних завдань, що собі поставив автор, і від того конкретного письменника, якого висвітлюється. Іноді корисніший один тип, іноді другий — знову таки залежно від ролі та ваги певного автора. Звичайно, обидва типи не вилучають один одного і вдале їх сполучення, якщо воно не завадить популярності викладу, є, можливо, найкращий шлях.

Корисність такої серії безсумнівна і гадаємо, що на цих книжках вона не обмежиться.